

ПРВЕ ВИЈЕСТИ О ЦРНОЈ ГОРИ У РУСКОЈ ШТАМПИ XVIII ВИЈЕКА

Интересовање Русије за Европу, посебно у вријеме владавине цара Петра Великог, није мимоишло ни руску штампу. Прве новине, „Вједомости о војених и иних дјелах“, покренуте моћном просвјетитељском руком руског монарха, 1703. године, обавјештавале су малобројне писмене читаоце из руског богатог слоја о приликама на Балкану, па ће се међу тим вијестима наћи и оне које се односе на Црну Гору. Информације су стизале поштом из Беча, Венеције или Цариграда, а врло мало их је долазило другим путевима. Понекад су се публиковале с видним закашњењем и с нетачним подацима, замршеним и превеличаним приказима догађаја који су се збили, најчешће презетим из стране штампе. Руси су мало путовали ван граница земље, па су им и слике свијета око њих биле замућене, нејасне и неразумљиве. Новине нијесу пратиле дневну политику руског двора и царске дипломатије, иако су формално биле под строгим надзором, лишене сваке истинске самосталности у избору тема. Одсуство коментара не значи да понекад није било симпатија за поједине догађаје ван Русије, поготово ако су били у складу с руским државним циљевима.

Име Црне Горе не појављује се одмах на страницама руске штампе. Прва вијест је објављена 21. IX 1719. у „Санктпитербуршким вједомостима“¹ у вези с појавом куге у Турској.

¹ Санкт Питербурх вѣдомости, № 19, 21-IX-1719 и Вѣдомости времени Петра Великого, выпуск второй 1708—1719 гг., изд. Московской синодальной типографии, Москва 1906, с. 325. У првој вијести с црногорског простора се каже:

„Из Венеције од 27. августа.

Према добијеној вијести, куга се умножила у Трансилванији, румунској земљи и у турској српској земљи, па је наша градска управа, бринући се о здрављу, отказала сваки саобраћај између Венецијанске Албаније и Далмације и великих острва“. Црногорско приморје, као ис-

Прекинут је саобраћај између Венецијанске Албаније и Далмације, с једне стране, и великих грчких острва, с друге. Појам „Венецијанска Албанија“ односи се на млетачке посједе у Црногорском приморју. Остатк Црне Горе улазио је у састав тзв. „Турске Албаније“. Очигледно је да су Руси слабо разликовали ова два појма и да су их често доводили у забуну.

У истим новинама се појавила 11. V 1728. вијест о забрани саобраћаја између Венецијанске Албаније и Венеције због куге.² Честе епидемије куге у Турској биле су разлог да се поново пише о прекиду свих веза између млетачких посједа и „Албаније“ Очигледно је да ријеч „Албанија“ овдје обухвата и Црну Гору. Куга се у овим крајевима појавила крајем 1730. и почетком 1731. године.³ Албанија се помиње као област подијељена између Турске и Млетачке Републике, а Црна Гора се уопште не региструје. Најзад, 30. VI 1731. појавила се прва вијест у руској штампи о Црногорцима.⁴ Руске новине их називају „Монтенегринци“, а не „Черногорци“ како ће бити уобичајено:

„Из Далмације пишу да је босански паша, пошто је присилио Црногорце да плате Порти порез, како за протекле тако и за наредне године, отишао с војском у Турску Албанију, и тако је сада, како јављају, у тамошњим странама све мирно“

Из ове информације руски читалац је могао стећи утисак да се Турска Албанија налази близу земље гдје живе Црногорци (Монтенегринци). Исто тако, Црногорци су склонили бунту и неплаћању пореза за дужи период. Руска штампа ниједне не

турено млетачко подручје, Венеција је жељела да сачува у XVIII вијеку од Турске, настојећи да јој се никако не замјери.

² Санктпетербургске ведомости, № 6, 21-I-1731. Вијест је добијена из италијанских извора и гласила је: „...Такође су забрањене из разлога веће безбједности све везе из Котора, Венецијанске Албаније, из града Дубровника; тако да су сви пролазећи бродови присиљени да стоје у карантину 28 дана, прије него што буду пропуштени к нама“.

³ Санктпетербургске ведомости, № 6, 21-I-1731. Вијест је добијена из Венеције 30. децембра: „Пошто је куга, од које је у селу Нишу много људи помрло, а преко тамошњег гарнизона такође и у Румунију и Србију допрла, а одатле се до граница ћесарских и земаља овдашње Републике раширила, то је сада овдашњи магистрат објавио проглас према којем су све трговачке и поштанске везе с Далмацијом, Албанијом, великим острвима, Которским заливом, дубровачким, бакарским, буковичким (тј. Новоградско море у Хрватском приморју, — прим. М.П.Р.) и ријечким заливом (у оригиналу стоји да је ријеч о републикама, што је тачно само кад се односи на Дубровник — прим. М.П.Р.) и још многим другим мјестима су забрањени, тако да из поменутих мјеста овуда нико не може бити пропуштен, ако на граници не буде 28 дана у карантину“.

⁴ Санктпетербургске ведомости, № 57, 19-VII-1731. Прва вијест у руској штампи о Црногорцима, од 30. јуна 1731. године, свакако је временски старија, пошто је добијена из Далмације, односно Боке Которске. Млечани су је регистровали, а Руси су је пренијели. На жалост, нема подробних података о томе о којим црногорским племенима је ријеч, да ли су сви пристали да плаћају порез и колико дуго су одбијали да га плаћају.

пише о црногорском владици Данилу и све везе које су постојале између Црне Горе и Русије прећуткује. Пошто се оне одвијају и тајним каналима, није упутно да се јавно рекламирају, бар не до оног часа кад то Русија процијени да је пожељно.

Трговина је и даље трпјела због куге у јесен 1731. године,⁵ а слична ситуација се поновила почетком 1732. године.⁶ Затварање которског трга је најтеже погађало црногорске сељаке. Јер је трговина на трговима под турском контролом била из више разлога неповољна. Исти проблем се појавио у јесен 1732. године кад је куга поново ухватила маха.⁷

Вијести о Црној Гори поново ће да се појаве у вријеме рата између Аустрије и Турске (1736—1739). Разумљиво је да је руска штампа више писала о том рату, јер је и Русија ушла у рат против Турске. Истина, ни у једној од тих вијести не спомиње се изричито име Монтенегро, али се то може закључити из неких других елемената. У „Санктпетербуршким вједомостима“ од 1. VI 1738. године објављена је вијест овакве садржине:

„Из мађарске земље 10. маја

Прича се да Турци у Србији и било гдје да дођу сурово поступају према српској⁸ нацији, а посебно из разлога што су Клименти и Албанци постали ћесареви посланици у последњој борби; ради тога су Срби из свог народа скупили велики одред и у будућем походу против Турака служећи без плате, а спре-

⁵ Санктпетербургские ведомости, № 80, 7-X-1731. Вијест је стигла из Венеције, и то од 15—IX исте године: „С Далмацијом и свима тамошњим великим острвима, с Венецијанском Албанијом, с Бококоторским заливом, с Ликом, Крбавом, Сењом, Карлобагом, такође с Монархијом, с Дубровачком Републиком трговина уобичајеним путем је исто тако забрањена“.

⁶ Санктпетербургские ведомости, № 6, 20-I-1732. И ова вијест је поријеклом из Венеције од 29. XII 1732. године: „У понедељак је, с поштом из Далмације, стигла вијест да иако је куга тамо престала да дјелује, ипак у Босни и Турској Албанији она је почела тако да се шири како никад до сада није било због чега су наши тамошњи управитељи, који су добили наређење да надзиру спречавање ширења заразних болести, па је велика војска послата ка границама ових земаља ради сузбијања поменуте куге; такође се надају да ће се, уз велико старање ове господе добити ускоро пријатна вијест о потпуном престанку ширења куге у нашој земљи“.

⁷ Санктпетербургские ведомости, № 96, 30-XI-1732. Вијест је гласила: „Из Венеције 8. октобра.

Како је овде добијена поуздана вијест да се куга проширила не само у Дубровнику него и на хрватским границама, а такође се опет примакла Далмацији и Венецијанској Албанији, то је 29. прошлог мјесеца овдје публиковано оштро штампано наређење, по којем је из Хрватске, Славоније, Ријеке (Фијуме), Бакра и свих мјеста у околини овдашње Републике забрањено пропустити у ову државу било кога прије него што проведе 40 дана на граници и преживи без сваке болести“.

⁸ У оригиналу: „рацкој“ нацији. Ријеч је преузета из мађарског, а то и „раци“ је погрдан назив за Србе.

мни су да дејствују и у групама, а над овим њиховим одредом командоваће шпански гроф де ла Черда“.⁹

Из вијести је видљиво да „Клементинци и Албанци“ (Клименти и Црногорци) воде борбу против Турака и да су се и Срби покренули. Од црногорских брђанских племена били су најактивнији Кучи, без обзира на њихов неповољан географски положај и сталне пријетње из Скадра и Подгорице. Да су Кучи били неугодни скадарском паши, а и околним Турцима, потврђује вијест у истим новинама у броју 29 од 10. IV 1739. године: „Из Венеције од 20. марта.

Из турске земље, а такође из Албаније и Босне, хришћански трговци, који су се овдје обрели, добили су из Рагузе и из других мјеста поуздана писма својих кореспондената да је албански Мухамед-паша са три туга, по природи зао човјек и веома склон насиљу, пошто је био на власти у Скадру, врло много зла учинио народу, а сада опазивши да је лијепо вријеме намјеравао је са својом војском кренути, посебно да би истријебио народ такозване Куче. Али се у Скадру против њега тајно оформила завјереничка група чије су га присталице убиле на самом излазу из дворца горепоменутог пашу, а тијело му исјекли на комаде“.¹⁰

Ускоро су се у руској штампи појавиле вијести о сарадњи Куча и других брдских племена с аустријском војском. Албанско племе Клименти је учествовало у свим овим походима. Сукоб са скадарским пашом је добио у руској штампи различите интерпретације у зависности од извора који су коришћени. У „Санктпетербуршким вједомостима“ од 20. IV 1739. позива се на бечке изворе од 4. IV 1739. године, па се, поред осталог, каже:

„Из Беча 4. IV

Данас је опет неколико бродова с регрутима послато у Мађарску; отуда, преко посљедње поште, јавља се у писмима да су Клименти и Албанци, који су дошли под царску заштиту, разбили војску турског паше у јачини од 6000 војника, који је дошао да их присили да ратују против цара, уништили му штаб тако да од шест хиљада ни шест људи није остало у животу“.¹¹

⁹ Санктпетербургские ведомости, № 44, I-VI-1738. Наводи се да је вијест добијена из Београда, тада још у саставу Аустрије, и то од 7. V 1738. године, и свједочи о расположењу неких брдских племена и албанских горштака који су били вољни да им се прикључе у борби против турске власти. То показује да је било више спремности са црногорско-албанске стране да приме аустријску заштиту него аустријске спремности да пружи новим савезницима јасне и одређене гаранције.

¹⁰ Санктпетербургские ведомости, № 29, 20-IV-1739. Вијест је доспјела из Беча 25. III 1739. и ту се тврди да је страдао штаб турског паше са 6000 војника. Број од 6000 војника односи се на укупну снагу Куча и климентинских ратника, док се турске снаге процјењују на 8000 бораца (в. Растислав В. Петровић, *Племя Кучи 1694—1796*, Београд 1981, стр. 171—173).

¹¹ Санктпетербургские ведомости, № 32, 20-IV-1739.

Да је ријеч о Црногорцима, а не о Албанцима, показује вијест која се нешто доцније појавила у истим новинама. Обје информације потврђују да су Турци радо укључивали Црногорце, у овом случају Куче, у своје ратне походе, па и у борбе против аустријске царске војске. Са своје стране, непокорни Кучи прихватили су заштиту аустријског монарха Карла VI, јер су вјеровали да ће се тако ослободити турских стега. У руским новинама од 1. V 1739. године појавила се и оваква вијест:

„Из Беча 15. априла.

Из Албаније се чује да је кучки народ¹² убио пашу који га је мучио и после тога је 8000 њихових људи одбило да се скупи на пољу, а било ми је наређено да се споје с Бошњацима; због тога тамошњи владика моли да му се одмах пошаље 4000 војника из састава регуларне војске“.

Руски читалац није могао све да схвати, али је ипак могао да запази да је народ у том дијелу Турског Царства незадовољан османлијском управом и да би радо желело да је замијени аустријском влашћу. Може се запазити да епископ (владика) игра велику улогу и да радо слушају његове савјете.

Читаоце збуњују вијести о хапшењу српских и „албанских“ трговаца православне вјере, по налогу бечких власти, и њиховом могућем протјеривању из Аустрије у Турску. Није јасно да ли су се они огријешили о аустријске законе или су у питању неки други разлози, па чак није јасна ни њихова национална припадност.¹³

¹² У оригиналу стоји да је ријеч о „кучемерском“ народу, а сигурно је ријеч о Кучима. У вријеме борбе Турака са црногорским, брдским и неким албанским племенима, што је разумљиво, често су смјењиване скадарске паше. Најприје је смијењен 1738. године Ходаверди-паша Махмудбеговић, затим је неко вријеме био на власти Мехмед-паша, који је убијен. У отимању око столице скадарског паше Бушатлије су нерадо изостајале, али је власт приграбио Асан-паша из Ђаковице, па је и он збачен, па се 1739. власти докопао Сулејман-паша. У прољеће 1740. поменути паша је успио да умири Куче и Клименте и натјерао их је да плаћају харач. Занимљиво је да Глигор Станојевић и Растислав В. Петровић у својим радовима не помињу име Мехмед-паше, који је убијен, него само имена остале тројице скадарских паша (Глигор Станојевић, *Црногорска и брдска племена у вријеме аустријско-руског рата против Турске 1735—1749*, Историјски записи, Титоград 1962, књига XIX, св. 3—4, стр. 389—395; Растислав В. Петровић, н. дјело, стр. 171—175). С друге стране, руске новине дају двије верзије у вези са убиством Мехмед-паше. По првој, Мехмед-пашу су убили скадарски завјереници, а према другој то је урадио „кучки народ“. Треба прихватиати као тачну само прву варијанту.

¹³ Санктпетербургске ведомости, № 35, I-V-1739. У првој вијести се дословце каже: „Из Беча 15. априла...“

Ових дана је ухапшено 15 Албанаца и Бугара православне вјере (у оригиналу грчке вјере — пирмједба М.П.Р.) који су оптужени због сумњиве преписке“.

У броју 36 истих новина, које су носиле датум 4. V 1739. године, вијест је такође пристигла из Беча 18. IV 1739. године, дају се нешто друкчији разлози хапшења поменутих трговаца, па је и њихово национално поријекло нешто друкчије: „Двадесет и пет албанских и срп-

Спремност албанских католичких племена да дијеле судбину са Кучима, који су се наслањали на њих, сасвим је разумљива пошто је у рату с Турском била католичка Аустрија. Сами Кучи су такође радо слали емисаре аустријским војним командантима у намјери да их приволе за помоћ у одбијању турских напада и активном дејствовању против Турака. То је требало да помогне и аустријској армији у ометању турске позадине. Заузврат, читава област под аустријску управу. Овакви предлози су упућивани аустријском генералу фелдмаршалу грофу Оливеру Валису, команданту царских трупа у Србији. То се десило крајем прољећа 1739. године:

„Из Беча 27. јуна.

Прича се као да су бројни истакнути прваци из Албаније са женама и дјецом дошли у нашу војску, истински увјеравајући да ако би им се пружила довољна помоћ читава ова област, ослободивши се испод турског ига, прешла би под царску управу“.¹⁴

Очитљедно је да су наде Куча, Брђана, Црногораца, па и неких албанских племена, полагане у Аустрију, биле далеко од стварности. Турска није била толико слаба да се олако потисне с нашег простора, а међу аустријским војним командантима није било предузимљивих људи да се одваже на такав корак. Послати помоћ у далеку Црну Гору, уз сав ризик и неизвјесност који би пратили такав потез, тражило је одважне и способне офицере за подвиг у турској позадини. Нити су Брђани, Црногорци и неки Албанци били у стању да сами ослободе своје крајеве у потпуности од Турака, нити су Аустријанци, под чије су покровитељство жељели да стану, били у стању да се носе с Турцима и истовремено помажу устанке у турској позадини. Аустријска војска, повлачећи се под ударцима султанове армије све више на сјевер, трпјела је пораз за поразом. Штавише, била је принуђена да београдским миром 1739. године напусти сјеверну Србију, укључујући и Београд, и да прихвати граничну линију са Турском на Сави и Дунаву. Тај мир је покопао сва надања у скоро ослобођење од Турака, које су Црногорци некад од Млетачке Републике а сада од Аустрије жарко прижељкивали. Тиме њихов отпор није био скршен, иако је изгубио онај полет и замах, изазван могућом подршком из бечког правца.

ских трговаца ухапшено је због тога што им је још прошле године царском наредбом заповијеђено да напусте ове земље; они су ипак, без обзира на то, остали овдје, због чега је новом наредбом потврђено да их све одведу на турску границу“. Јасно је да су српски („рачки“) трговци у питању, а не Бугари. Међутим, у оба случаја говори се о „православним Албанцима“, што би се прије могло да односи на Црногорце који су, као трговци, из неких непознатих разлога, можда политичких, изгубили наклоност аустријских власти, па, су као турски држављани, чекали на прогјеривање у Турску.

¹⁴ Санктпетербуршке ведомости, № 57, 17-VII-1739. Вијест је јасна у погледу одређења брдских племена, па и Албанаца-католика који су тежили да се ставе под аустријску заштиту.

У „Санктпетербуршким вједомостима“ 1. IV 1740. године, у вријеме кад су већ поодавно били утихнуле борбе између Турске и Аустрије, појављује се вијест да се највећи број побуњених „Албанаца“ склонили, плашећи се турске одмазде, у Аустрију. Ријеч о још једној сеоби, кад су наши људи, у намери да избјегну турску сабљу и кубуру, као и свака друга понижења, напуштали своја стара огњишта и тражили у туђини уточиште за своје породице:

„Из Беча 14. III...“

У тим писмима јављају да Албанци не само што нијесу хтјели да прихвате турско поданство, него су се сви побунили против њих, тек што су им Турци ушли у земљу. Највећи дио поменутих Албанаца из ове области прешао је у Славонију и тамо су се населили по великим селима, желећи да остану под царском заштитом.¹⁵

Послије ове вијести задуго неће бити нових информација о Црној Гори. То је и разумљиво, јер неенергични црногорски владика Сава Петровић Његош, склон молитвама и духовном животу, није много марио за свјетовну власт, па због тога и није био ауторитет око кога су се, у борби против турског јарма, могла да окупе розједињена црногорска племена. А ни Русија, прикупљајући моћне силе у њедрима свог пространства, није била још кадра да закорачи на Балкан. Тек кад се одлучи на такав корак у Петрограду, и њена штампа, будно надзирана од државних чиновника, добиће миг да поново пише о нашем простору.

Мр Милорад П. Радусиновић

¹⁵ Санктпетербургские ведомости, № 27, I-IV-1740.